

STADSONTWIKKELING

De navel en kloof door België Een interview met Mathieu Van Criekingen over onze hoofdstad Brussel

Pascal Debruyne & Stijn Oosterlynck

Mathieu Van Criekingen is sociaal geograaf aan de Université Libre de Bruxelles (ULB). Hij bestudeerde het fenomeen van sociale verdringing in de Brusselse centrumwijken, de rol van grootschalige stadsontwikkeling om Brussel op de wereldkaart te zetten en de uitholling van de democratie die daarmee gepaard gaat. We ontmoeten de jonge geograaf in een Brusselse kroeg, waar we zijn visie op de stad Brussel krijgen voorgeschoteld, een stad die in het Vlaamsestedendebat altijd op de achtergrond lijkt te staan.

U bent geograaf. Wat is de meerwaarde van een geografische kijk?

‘Ik vertrek vanuit een materialistische kijk op de stad. Dat wil zeggen dat ik vooral kijk naar de fysieke structuur van de stad: ik stel me de vraag waar straten, gebouwen en andere ruimtelijke infrastructuur vandaan komen en vooral hoe ze er zijn gekomen. Ik bestudeer dus de *sociale productie van de stedelijke ruimte*. Geografen zijn natuurlijk niet alleen op de wereld. Meestal werk ik in een interdisciplinair team waardoor ook andere perspectieven op de stad betrokken worden in het onderzoek. Persoonlijk werk ik graag samen met sociologen en historici, omdat die ook oog hebben voor de verschillende sociale groepen die doorheen de tijd de stad vormgaven. Nagaan hoe stedelijke ruimtes gebouwd, afgebroken, heringevuld en aangepast worden, maakt het onderzoek erg concreet. Het blijft niet bij filosofische vraagstukken.’

In uw huidig onderzoek wil u meer inzicht bereiken in de historische rol van de elites in Brussel?

‘We zijn nog volop bezig met dit onderzoek af te bakenen. We willen bijvoorbeeld weten waar de elites en edellieden woonden en hoe dat over de tijd heen (tot op de dag van vandaag) evolueerde. Door die historische dimensie in het onderzoek te betrekken, kan je gaan vergelijken. We vragen ons af welk soort stedenbouwkundige projecten elites verdedigen, vroeger en nu. Hoe discuten ze onder elkaar en vormen ze allianties rond bepaalde stedenbouwkundige projecten? Dat is zeer actueel voor de discussies over de stedenbouwkundige evoluties rond het Brusselse Zuidstation. Daar wordt opnieuw een hele wijk platgesmeten om kantoorruimte te ontwikkelen. Het is bijzonder interessant om de verschillen en gelijkenissen in het produceren van ruimte empirisch te onderzoeken, tussen elites van nu en de elitecoalities die vijftig

en honderd jaar geleden ontstonden rond stedelijke ontwikkelingsprojecten, zoals in de Brusselse Noordwijk bijvoorbeeld. Ik verwacht wel dat er veel constanten zullen zijn. Wat me daarin echter specifiek bezighoudt is neoliberale stedenbouw of projectontwikkeling en de rol en acties van de staat als de vertegenwoordiger van het algemeen belang: Verdedigt die staat tegenwoordig enkel of eenzijdig de belangen van de dominante klassen, en hoe verschilt dat al dan niet van vroeger? Welke politieke marges hebben politici om een evenwicht te vinden tussen de eisen van elites en deze van andere, minder machtige bewoners? Voor we gaan claimen dat het steeds de dominante klassen zijn die hun kijk op de stad opleggen, kunnen we dat beter eerst gaan staven met onderzoek.'

U spreekt over de vroegere en toekomstige projectontwikkeling aan het Brusselse Zuidstation. Wat staat daar op til en in welke mate is dat project illustratief voor de rol van elites en de manier waarop die in een democratie functioneren?

'De toekomstige ontwikkeling van de buurt aan het Zuidstation ziet er heel wat slechter uit dan wat er tijdens de jaren '60 en '70 aan het Noordstation gebeurde, wat op zich ook al niet min was. In de buurt van het Noordstation zijn er tenminste nog de sociale woningblokken langs het Kanaal; die kwamen er na een lange sociale strijd. Bij de ontwikkeling van de Zuidstationbuurt is er geen enkel plan voor de mensen die uit hun huizen verdreven zijn of worden. Er is geen sprake van sociale woningen om die mensen op te vangen. Wel is er een wijkcomité dat verzet levert. De moeilijkheid voor hen is echter dat ze niet zomaar een projectontwikkelaar tegenover zich hebben, zoals dat het geval was met Charly de Pauw in de Noordwijk. Aan het Zuidstation staan burgers momenteel tegenover hun eigen politieke vertegenwoordigers. Ze

hebben de socialist Charles Picqué, die zowel burgemeester is van Sint-Gillis als minister-president van het Brussels Gewest, tegen zich. Picqué richtte begin de jaren '90 de nv Bruxelles-Midi op, een maatschappij met commerciële doelstellingen, maar voor een groot deel gefinancierd met publieke middelen. De nv Bruxelles-Midi werd belast met de onteigeningen in de Zuidwijk en het doorverkopen van de onteigende gronden aan projectontwikkelaars, voor de bouw van kantoren. Verzet leveren tegen stadsontwikkeling die actief aangestuurd wordt door de belangrijkste politieke vertegenwoordigers, is bijzonder moeilijk.'

'Voor Picqué moet de Zuidwijk het *kleine Manhattan* van Brussel worden. Daarbij hanteert hij het klassieke argument: "We hebben kantoortorens nodig om meer belastingen te kunnen heffen en aldus de gemeentekas van het armlastige Sint-Gillis te kunnen spekken". Dezelfde redenering werd indertijd gemaakt om de inplanting van de Madoutoren te verantwoorden. Maar deze megalomane kantoorontwikkelingen zijn dikwijls een grote mislukking; er staan in Brussel al zoveel kantoortorens leeg. Heel dikwijls komen er dan - zoals dat wel in meerdere steden gaat - overheidsdiensten in, die geen kantoortaksen moeten betalen. Picqué is dus bezig met een volksbuurt te vernietigen om er kantoren voor in de plaats te zetten, terwijl er momenteel van de 14 miljoen vierkante meter bureauruimte in Brussel 10 procent vacant staat (1,4 miljoen m² dus!). De achterliggende agenda is het zich ontdoen van een volkswijk, in de hoop zo van de sociale problemen af te geraken. Niet de armoede, maar de armen worden bestreden.'

Het verhaal van de Zuidwijk lijkt nogal sterk op stadsontwikkeling van de oude stijl: de bulldozer over de volkswijken om kantoortorens op te trekken.

Nochtans wordt er veel gesproken over de zogenaamde tweede wending in de Brusselse stedenbouw, waarvoor de herinrichting van het Flageyplein symbool staat.

'Er is geen tweede wending van de Brusselse stedenbouw; dit is gewoon gebakken lucht. Een nieuwe generatie van jonge architecten proberen via dit discours een positie te veroveren op de Brusselse vastgoed- en projectontwikkelingsmarkt, tegen grote firma's zoals l'Atelier d'Art Urbain, Michel Jaspers enzovoort. Ze zoeken via die weg hun plaats op de markt en positioneren zich met hun stedenbouwkundige toekomstvisies voor Brussel. De planning van het Flageyplein heeft daarin inderdaad gewerkt als een katalysator. Hun discours komt echter de architectuurwereld niet uit. Ze leven in hun eigen kleine wereld, waarin er geen machtsrelaties en sociale strijd aanwezig is.'

'De idee van de *tweede wending* is goed gevonden, maar heeft weinig te maken met de *eerste wending* zoals die door Jacques Aron eind de jaren '60 beschreven werd. Hij verwees toen naar de politieke druk die uitging van organisaties zoals ARAU, Inter-Environnement Bruxelles (IEB) en BRAL; deze ontstonden uit de strijd tegen de gangbare vorm van stadsontwikkeling, waarbij het stedelijk weefsel van Brussel vernietigd werd en men autostrades tot in het centrum doortrok. Tijdens de jaren '70 en '80 overkoepelden deze organisaties de strijd van bewonerscomités, waarvan sommigen volks en anderen eerder burgerlijk waren. De bewonerscomités kwamen op tegen de vernietigingen die het ruimtelijkeorderingsbeleid van de nationale regering, in Brussel teweegbrachten. De bedoeling van dat beleid was het transformeren van het Brusselse centrum tot een Belgisch en Europees administratief district, met autowegen die bijna tot op de Grote Markt doordrongen.'

'Na de institutionalisering van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in 1989, werden de actoren van de eerste wending in meerdere of mindere mate deel van het establishment. Ze geloven nu zelf heel erg in de zogenaamde *revitalisering* van de stad. Hun discours is veranderd van een oppositiegericht strijddiscours naar de taal van de gevestigde machten. De intellectuele middenklassen waar ze hun politieke macht aan ontleen, hebben nu de macht in het Brussels Gewest. Heel wat mensen en activisten die dicht bij ARAU of IEB aansloten, zitten nu op de verschillende kabinetten. ARAU en IEB hebben wel wat bewogen rond de projectontwikkeling aan de Zuidwijk, maar ze duwen niet echt iets door. En toch, er is ook een hoopvolle generatiewissel in IEB. Die eerste generatie van militanten is aan het verdwijnen en een nieuwe generatie die opnieuw een stuk militanter is, komt op. IEB krijgt echter financiering van het gewest en krijgt op die manier problemen met hun oppositie tegen de ontwikkeling aan de Zuidwijk of tegen het PDI. Ze zijn dus moedig.'

De projectontwikkeling aan het Zuidstation is maar één van de sites, naast de Heizel, die onderdeel vormen van het Brusselse Plan de Développement International (PDI). Wat houdt dat PDI concreet in?

'Het PDI is een document dat stelt dat de laatste grote grondreserves waar Brussel over beschikt, vrijgemaakt moeten worden voor grote speculatieve vastgoedprojecten: een groot voetbalstadion (voor de kandidatuur voor de wereldbeker voetbal in 2018), een groot congrescentrum, een concertzaal, een nieuw winkelcentrum enzovoort. Het gaat onder meer over de site van het Weststation, Schaarbeek-Vorming, Tour et Taxis, het vroegere Rijksadministratief Centrum en de Heizel. Zelfs de wijk aan het Zuidstation wordt opnieuw vermeld in het PDI, met dezelfde argumenten als begin de jaren '90, namelijk om bedrijven

uit Parijs en Londen aan te trekken; de laatste vijftien jaar werd geen enkele van die bedrijven aangetrokken. Het PDI bevat ook een city-marketingplan dat het imago van Brussel wil verkopen aan nieuwe consumenten, toeristen en bezoekers. Op de website van het PDI kan men het volgende lezen: “Net als goederen en diensten, ondergaat een stad vandaag de wetten van markt en concurrentie. Het is onmogelijk na te denken over de toekomst van een stad zonder er daarbij van uit te gaan dat die stad ook een marktwaarde heeft ” (zie <http://www.demainbruxelles.be/nl/faqs/detail/id/11>).’

Is er veel inspraak van de bevolking in de PDI?

‘Voor Picqué op totaal ondemocratische wijze met het PDI op de proppen kwam, waren er sterke verworvenheden die het debat over stadsontwikkeling en ruimtelijke ordening democratiseerden. De decennialange sociale strijd die men hiervoor voerde, had geleid tot procedures voor participatie en democratie. Het PDI veegt dit alles van tafel. Er was en is geen sprake van publiek debat. Het PDI werd meteen een officieel plan zonder publiek debat, zonder consultatie of adviesgeving. Het plan heeft zelfs een behoorlijk onduidelijk statuut: het hoort nergens thuis in de bestaande hiërarchie van ruimtelijke plannen. Bovenaan die hiërarchie staat het Gewestelijk Ontwikkelingsplan (PRD), vervolgens het bestemmingsplan en op de laagste trap staan de Bijzondere Bestemmingsplannen (PPAS in het Frans). Het plan werd ontwikkeld binnen de schoot van het kabinet van Picqué, buiten alle gangbare en democratische procedures die voor deze andere ruimtelijke plannen gelden. Uiteindelijk werd het goedgekeurd door de rest van de regering (PS, CDH, Ecolo, VLD, CD&V en SPa), terwijl ook de oppositie (MR) zegt zich verleid te voelen door de *ambities* van het plan.’

‘Nog meer, er zijn fundamentele tegenstellingen tussen het PDI en het Gewestelijk Ontwikkelingsplan (PRD). Het PDI wil bijvoorbeeld nieuwe ruimtes voor commerciële ontwikkeling creëren, die waarschijnlijk een negatief effect zullen hebben op de bestaande commerciële kernen. Het PRD daarentegen legt veel sterker de focus op het verdedigen en ondersteunen van de bestaande commerciële kernen. Het PRD is dan ook veel meer ontwikkeld via inspraakprocedures en debatten met de inwoners en andere betrokkenen, terwijl het PDI zonder enige inspraak en participatie verloopt. Normaal moet PRD iedere legislatuur opnieuw ingevuld worden. Vandaag ziet het er naar uit dat het volgende PRD, dat de volgende regering zal uitwerken, zich zal aanpassen aan de opties van het PDI.’

‘De oorzaak van deze ondemocratische gang van zaken ligt waarschijnlijk vooral in de toenemende druk vanuit de immobiële sector. Vroeger trok men enkel bureaus op, wat leidde tot een overaanbod aan kantoorruimte in Brussel. Daartegenover wordt de immobiële markt voor particuliere huisvesting steeds aantrekkelijker, door de komst van expats, eurocraten en nieuwe jonge Brusselaars. Enkele immobiële maatschappijen ruiken dan winst en breiden hun portfolio uit. Via het PDI beslist de gewestelijke regering om de laatste grote open ruimtes aan te snijden voor ontwikkelingen op maat van het kapitaal (zoals het rangeerstation in Schaarbeek, de Heizel enzovoort). Daarin wordt geen ruimte benut voor sociale huisvesting. De pen voor dit plan werd dan ook duidelijk mee vastgehouden door de vastgoedsector. Price Waterhouse Coopers, die dergelijke strategieën ontwikkelt over de hele wereld, kreeg de opdracht om de contouren van dit plan uit te werken. Enkele seminars met de immobiële- en vastgoedsector volgden: wel openlijk, maar het inschrijvingsgeld

bedroeg meer dan 500 euro - vooreenhalve dag - zodat enkel vertegenwoordigers van immobiëlenmaatschappijen, politici en journalisten van de grote media aanwezig waren. Op die seminaries werd dus het PDI aan een *geselecteerd* publiek gepresenteerd.'

'Anderzijds gebeurt er wel heel veel communicatie en marketing rond het plan. Een consortium van twee communicatiebureaus moet de identiteit van Brussel gaan bepalen: een firma uit Parijs en een firma met bureaus in Antwerpen en Brussel. Hiervoor kreeg het PDI reeds geld van andere overheden: voor de implementatie van het PDI zal 100 miljoen Belirisgeld van de federale regering aangewend worden. Financieel gezien is dit geld veel belangrijker dan bijvoorbeeld het geld dat aan wijkcontracten gespendeerd wordt, terwijl er geen publiek debat is over waar dit Belirisgeld naartoe moet gaan; behalve naar het PDI, gaat het Belirisgeld ook naar de metro, huisvestingsprojecten, de renovatie van publieke ruimtes en parken enzovoort. Eigenlijk neemt de huidige regering, wat het PDI betreft, een loopje met de kiezer, want niemand die voor deze regering stemde, wist van dit plan af, terwijl het toch een reële impact zal hebben op de leef- en gebruiksfuncties van de stad. Pas na de verkiezingen kwam het plan boven; je kan zelfs niet beweren dat hier sprake is van representatieve democratie. Bovendien verbindt het PDI ook de toekomstige regering, want de beslissingen zullen gemaakt worden voor de regionale verkiezingen. IEB, Bral, ARAU en zelfs het CSC (ACV) hebben een moratorium op de realisering van het PDI gevraagd tot er een publiek debat over heeft plaatsgevonden.'

Is Picqué als politiek figuur te vergelijken met iemand als Paul Van den Boeynants, die samen met projectontwikkelaar Charly de Pauw de Noordwijk van volksbuurt naar een

Brussels Manhattan ombouwde?

'Nee, Van den Boeynants en Picqué zijn anders. Ze komen uit totaal andere politieke stromingen, respectievelijk de christendemocratie en de sociaaldemocratie. Maar ze spelen een gelijkaardigerolindestedenbouwkundige ontwikkeling van Brussel; weliswaar in een andere tijdsgewricht. Picqué schreef ook het PDI niet zelf, maar hij is er wel het gezicht, en dus de verdediger, van geworden. Hij belichaamt als persoon het hele neoliberale ontwikkelingsdiscours van het PDI, waarin het geloof in de competitieve positie van Brussel boven alles gaat.'

Naast die spectaculaire grootschalige ontwikkelingen zien we in Brussel ook meer sluipende vormen van stedelijke fragmentatie aan het werk. U onderzocht de gentrificatie in en rond de Dansaertstraat. De straat fleurde op, er is een bloeiende economie en nieuwe mensen komen er wonen, waaronder nogal wat Vlaamse Brusselaars. Wat gebeurde er precies in de Dansaertstraat?

'De veranderingen in en rond de Dansaertstraat staan symbool voor de gentrificatie in het Brusselse stadscentrum. Dit proces kwam op gang nadat midden de jaren '80 een aantal mensen werd aangesteld om de winkelstraat opnieuw vorm te geven. Vandaag is de wijk rond de Dansaertstraat een chique winkel- en uitgaanscentrum, dat ook toeristen aantrekt. Sinds een tiental jaar promoot de stad Brussel en het Brusselse Gewest het *Dansaert-effect* en proberen ze dit effect het kanaal te doen oversteken, richting Molenbeek. Maar het Dansaert-effect, de chique vitrines en de hippe bars, duwt de volksklassen weg uit de buurt. De promotie van het Dansaert-effect weerspiegelt dus een gentrificatiebeleid.'

In uw onderzoek kwam u tot de conclusie dat er veel soorten gentrificatie bestaan. 'Gentrificatie moet je bekijken als het

vervangen van bepaalde sociale groepen die in de wijk woonden, door andere sociale groepen die (wat) hoger op de sociaal-economische ladder staan. De mensen die uit wijken vertrekken, zijn dus niet dezelfde als de mensen die er aankomen. Het gaat wezenlijk om een verandering van populatie, die ook een andere esthetiek en een ander ruimtegebruik met zich meebrengt. Gentrificatie is een verovering van ruimte door een bepaalde sociale groep (bijvoorbeeld *jeunes branchés*, rijke middenklassers, expats,...) met bijhorend verlies van controle voor een andere sociale groep. In politieke en zelfs academische kringen wordt dikwijls gezegd dat men deze sociale verdringing niet kan bekritisieren, want het gaat toch beter dan vroeger met de stad en de opgewaardeerde wijken gaan er zienderogen op vooruit. Maar de echte vraag is volgens mij hoe men stadswijken kan verbeteren met en voor diegenen die er wonen, niet door een nieuwe populatie aan te trekken.'

'Ik ontwikkelde ook een typologie van gentrificatie om aan te tonen dat gentrificatie zich op verschillende plaatsen op een andere manier voordoet. Soms ontstaat gentrificatie vanuit een commerciële dynamiek, zoals aan de Dansaertstraat. Maar gentrificatie kan ook een gevolg zijn van grote vastgoedprojecten, zoals beoogd wordt bij het PDI. Vroeger sprak ik ook van *marginale gentrificatie*. Dat betekent dat de gentrificerende groepen hooggeschoolde jongeren zijn met een gemiddeld inkomen, geen superrijken. Nu gebruik ik dat woord niet meer, want politici misbruikten het om de buitenwereld te overtuigen dat ook onderzoekers aangeven dat de gentrificatie in Brussel niet zo belangrijk of erg is. In het Frans is het gemakkelijk om *marginal* gelijk te stellen met *niet belangrijk*, maar dat is zeker niet wat ik wil zeggen.'

Mathieu Van Criekingen. Foto Freddy Willems

In academische kringen maakt men het verschil tussen zachtere vormen van verdringing en expliciete verwijdering van de onderklasse. Dat laatste noemt men revanchisme. Is Brussel een revanchistische stad?

‘Als *revanchisme* gaat over het gelijktijdig aantrekken en uitsluiten van mensen zoals burgemeester Guilani in New York deed, is Brussel geen revanchistische stad. Er is bijvoorbeeld geen beleid van nultolerantie. Maar Brussel is wel revanchistisch op haar eigen manier. De verdringing gebeurt veelal door de buurten, wijken en straten te verschonen én tegelijkertijd meer toezicht en controle binnen te brengen in de publieke ruimtes (met camera’s, stadswachten, stewards enzovoort). Het gaat dus eerder om een soort van beschavingsoffensief. Men vernieuwt de publieke ruimte (gevels kuisen en vernieuwen van trottoirs) en tegelijkertijd verhoogt men de bewaking. Er is daarom geen directe repressie. Het beleid is er een van de *politieman met een glimlach*.’

‘Dit ontwikkelingsconcept wordt verkocht als *revitalisering*: verschonen en verdedigen dat er een sociale mix moet komen. *Sociale mix* is opeens het ideaal. Er wordt een sociale mix gecreëerd in een stad waar 90 procent van de huismarkt in privéhanden is. Aangezien het grootste deel van de woningmarkt privaat is, gebeurt de verwijdering van armen automatisch via de prijsregulering op de woningmarkt. In de sociale woningsector wordt vooral ingezet op renovatie, niet op nieuwbouw. Hoe zal dat de armen vooruit helpen? Het vernieuwen van wijken leidt zo rechtstreeks tot sociale uitsluiting. Men kan dit voorzien door de feitelijke realiteit van de woonmarkt. Bovendien, de rijkere gemeenten in het Zuidwesten van Brussel zoals Woluwe en Ukkel, zijn veel minder gemengd dan Molenbeek, maar daar wordt nooit over sociale mix gepraat. Men verzwijgt dat het echte probleem er een is van sociale uitsluiting. Die sociale ongelijkheid als

vertrekpunt nemen is zeer belangrijk in een stad met zo’n extreme vormen van sociale ongelijkheid. We leven in een stad waar 5 kilometer afstand een gigantisch verschil maakt in termen van levenskansen (het verschil tussen geboren worden in Molenbeek of in Woluwe, is 5 tot 6 levensjaren op je totale leven). Sinds 2000 werden er gemiddeld 20 nieuwe sociale woningen per jaar gebouwd, terwijl het aantal mensen op de wachtlijst meer dan 25.000 bedraagt. De helft van de inwoners van Brussel heeft in principe recht om zich in te schrijven op de wachtlijst voor een sociale woning. Er is een enorme nood en behoefte aan sociale woningen. En dan tellen we nog niet eens de *sans-papiers* erbij. Het is dus niet verwonderlijk dat er *marchés de sommeils* (matrassenverhuur) zijn in Brussel, waar mensen een slaapplek kunnen huren die ze dan wel met 15 mensen per kamer moeten delen.’

‘Natuurlijk zijn sociale woningen niet de enige oplossing voor de wooncrisis. Men kan zijn huis ook toevertrouwen aan een kantoor die de renovatie, het onderhoud en het zoeken van huurders op zich neemt en tegen een prijs verhuurt die onder de marktprijs ligt (gelieerd aan inkomen). Tweeduizend huizen worden in Brussel op die manier verhuurd. Dat verloopt allemaal gedecentraliseerd. Organisaties kunnen die titel aanvragen en financiering zoeken, maar de budgetten die de regering voorbehoudt voor deze *sociale woningbureaus* zijn erg beperkt.’

‘In Brussel zijn meer dan de helft van de inwoners huurders. Een groot deel van de andere helft wonen in het huis dat ze zelf bezitten. en een kleine groep verhuurt. Er is dus maar een kleine minderheid van verhuurders. Ik begrijp niet waarom politici niet tegen die groep durven ingaan. Want betere huurprijzen zijn ook goed voor handel en consumptie, omdat mensen meer van hun inkomen kunnen overhouden. Dikwijls gaat meer dan 50

procent van het inkomen van huurders naar de huur, wat erg veel is.'

U bent erg sceptisch over het discours over duurzame ontwikkeling. Waarom?

'De duurzame stad is in de praktijk enkel een mooi praatje om de transformatie van de volkswijken in het voordeel van de midden- en hogere klassen te verantwoorden. De doelstellingen van de stadsontwikkeling veranderen helemaal niet, maar het wordt plots wel verkocht als duurzame ontwikkeling. Men voegt het concept duurzame ontwikkeling gewoon overal standaard aan toe. Het is door zijn vaagheid een legitimerend concept geworden voor doelstellingen die reeds lang bestaan. Een nieuw voetbalstadium? Duurzame ontwikkeling! Het bouwen van lofts? Duurzame ontwikkeling! Het bouwen vaneen autoparking bijeenstation dat metrolijnen en busdiensten heeft in alle richtingen? Duurzame ontwikkeling! Alles is *duurzame ontwikkeling* geworden. Daarom is het zo'n irritant begrip. Waarom kan men niet gewoon zeggen wat men echt wil doen? Als men de natuur wil beschermen, waarom kan men dan niet gewoon zeggen: we beschermen de natuur? Men moet het woord gewoon gebruiken om Europese financiering te krijgen.'

In de discussie over de staats-hervorming komen vooral de twee taalgemeenschappen aan bod en veel minder het Brussels Gewest. Wat is volgens jou de rol van Brussel in de discussies over de staats-hervorming?

'Ik hou niet van de discussie over transfers en de staats-hervorming. De transfers

zijn niet tussen territoria, maar tussen mensen en sociale groepen. Er is recent een nieuwe partij opgericht die pro-Brussel heet. Ze stelt zich kosmopolitisch met leden uit Zweden, Nederlands- en Franstaligen enzovoort. Ze wil de één miljoen Brusselaars verdedigen. Maar dat is niet de juiste aanpak, want die één miljoen Brusselaars hebben niet dezelfde belangen. De vraag is hoe we de enorme rijkdom die hier in Brussel geproduceerd wordt, herverdelen. Eerst moeten we daar een overeenkomst over vinden en dan pas kunnen we de instellingen ontwerpen die dat mogelijk maken.'

Een slotvraag: kunnen de steden in die hele context van institutionele verandering een rol spelen in het oplossen van sociale vraagstukken?

'Alle schalen zijn op zich goed om de uitdagingen en sociale vraagstukken aan te pakken. De stedelijke beleidsschaal is goed, maar niet de enige. De Europese schaal is ook belangrijk, voor de organisatie van publiek transport en de garantie en toegankelijkheid van andere publieke diensten. De stad moet dit niet organiseren; de nationale staat blijft belangrijk. De nationale staat organiseert sociale zekerheid; en de nationale staat vernietigen is het vernietigen van de sociale zekerheid. Dat blijft afwezig in het *glokaliseringdiscours*. Steden spelen een belangrijke rol, maar zeggen dat de nationale staten geen rol meer te spelen hebben, is erg gevaarlijk. Dat is iets wat ik mis in het discours van de Brusselse geograaf Eric Corijn. Als men een Europese sociale zekerheid zou ontwikkelen, geen probleem, maar dat staat er niet meteen aan te komen.'

Bio

Pascal Debruyne is als onderzoeker verbonden aan de Middle Eastern and North African Research Group (UGent/ Departement 3de Wereld). Zijn onderzoek betreft schaalverschuiving en urbanisering in Jordanië. pascal.debruyne@ugent.be

Stijn Oosterlyncx is verbonden aan het departement architectuur, stedenbouw en ruimtelijke ordening (KU Leuven). stijn.oosterlyncx@asro.kuleuven.be